

L'ARQUEBISBE BASTARD

Isidor Cònsul

L'ànima del carrer Major guarda secrets colgats pel silenci de la història. El pas tossut dels dies i la lenta pàtina dels anys l'ha anat cobrint de testimonis muts i esperits erràtics que encara habiten l'infern de les cases o pengen arrapats de les pedres de les façanes. Són alenades del passat que han sobreviscut per conservar la memòria d'històries antigues, de vells romanços d'amor i desamor, i els secrets i enigmes del carrer. En nits d'estiu, així m'agrada pensar-ho, són ombres que surten a prendre la fresca en l'hora més quieta d'abans de l'alba, quan les finestres obertes a l'oratge nocturn esdevenen camins de pas als follets de la història. Si un observador atent s'hi fixa bé, l'hora incerta del final de la nit és el millor moment per atrapar-los i entreveure l'aura fugaç del passat que surt a eixorir-se, abans que el primer anunci del dia la desi al fons d'una calaixera o l'amagui en l'escletxa subtil i centenària d'una pedra.

Sempre que m'aturo davant de la façana del convent de Sant Ignasi, al número 66 del carrer Major, no em sé estar de llegir la placa que recorda la signatura dels capítols matrimonials dels Reis Catòlics, el 5 de març de l'any de gràcia de 1469. I no falla mai: només començar la lectura, sento la veu metàl·lica d'Hernando del Pulgar que passa el rosari de les virtuts de Ferran II d'Aragó. El cronista castellà va ser secretari d'Isabel la Catòlica i això fa que, cap al final de la lletania, amb veu de falset i com si se'n donés vergonya, també m'anuncii la flaca faldillera del monarca: *e como quiera que amaba mucho a la Reina, su mujer, dábase sin embargo a otras mujeres*. Fixeu-vos en la subtileza de la frase, que és una meravella: si qui ho escolta va una mica atabalat, pot arribar a pensar que es tracta d'una conseqüència lògica de l'amor conjugal. Una cosa així, posem per cas, que *perquè estimava molt la reina, la seva esposa, també es lliurava a altres dones*. Jocs i joies del virtuosisme lingüístic, cançons de la gramàtica per endolcir la realitat i estratègies retòriques, al cap i a la fi, per tirar pilotes fora.

És prou conegut i cap historiador no ho amaga, que sa majestat Ferran II d'Aragó va ser un seductor compulsiu, un femeller de bragueta fàcil, un tipus

apassionat i enamoradís, un amic d'anar per feina i sempre a punt d'assetjar i abatre les fortaleses femenines que se li posaven a tret. La historiografia recent ha demostrat que, de gran, va abusar dels afrodisíacs per mantenir-se sexualment actiu i poder fer un fill a la seva segona dona, Germana de Foix. No se'n va sortir i el mateix abús de cantaridina, una mena de viagra del segle XVI, va precipitar-li la mort, a 64 anys, el 1516. Però quan tenia l'empenta dels disset, l'any 1469, el príncep Ferran era un tipus quadrat, un jove simpàtic, un donzell de tirada alegre, amic de la gresca, de jugar, de sortir de cacera i de bornejar en tots els sentits del terme. El mateix Hernando del Pulgar diu que era un *home de mediana estatura, bien proporcionado en sus miembros, en las facciones de su rostro bien compuesto, los ojos rientes, los cabellos prietos y llanos, e home bien complisionado (...)* Amb aquestes condicions, a Cervera, en aquells dies de gràcia de 1469, va saber aprofitar-lo bé, el temps.

Penso en aquell príncep adolescent i, així que acabo la lectura de la placa, miro de reüll si hi ha cap senyal que pugui indicar-me on devia ser, no gaire lluny d'on sóc, la casa del matrimoni format per Pere Roig i Aldonça d'Ivorra i Alemany, els pares de la jove Aldonça Roig d'Ivorra que n'havia fet vint, aquell 1469 de l'efemèride històrica. Era una mica més granada que no pas el príncep Ferran quan van compartir intimitats i tendresa durant les setmanes que es negociaven els capítols matrimonials dels futurs Reis Catòlics.

La mateixa solidesa del carrer i de la plaça Major donen fe que Cervera era una plaça important en aquells anys de canvi de la tardor medieval que avançaven confosos amb els primers senyals del renaixement. La prova és que s'hi van celebrar, durant els segles XIV i XV, reunions diverses de les Corts Catalanes, en una de les quals, el desembre de 1359, s'hi rastreja l'origen de la Diputació del General de Catalunya, beceroles de l'actual institució de la Generalitat. Per al jove príncep d'Aragó, la Cervera d'aquell temps representava la cruïlla de dos records oposats i entranyables. A finals de l'any 1461, mesos després de la misteriosa mort del seu germanastre, el príncep de Viana, Ferran, que només era un nen de nou anys, va haver d'acudir a jurar els privilegis, usos i costums dels catalans. Hi vingué en companyia de la seva mare, la meticulosa Joana Enríquez, i fou rebut de manera festiva als plans de la Curullada abans d'entrar en una Cervera endiumenjada amb

cadafals de luxe i catifes d'esplendor. Quatre anys després, quan en tenia tretze, s'hi va batejar d'estrateg militar en el fort de la Guerra Civil entre la Generalitat de Catalunya i Joan II, el seu pare. Corria l'any 1465, les tropes reials havien assetjat una Cervera partidària de la Generalitat i es van trobar una ciutat que resistia amb braó i es defensava amb coratge. Joan II estava malalt, tenia greus problemes de visió –segurament, unes cataractes- i confià al seu fill Ferran el comandament de l'exèrcit amb l'encàrrec de rendir Cervera abans que les forces del Conestable de Portugal arribessin a temps d'ajudar-la. Amb la perícia militar que des de jovenet el va caracteritzar, el príncep adolescent va vèncer primer els portuguesos, prop de Calaf, el 28 de febrer de 1465, i va fer rendir Cervera el 14 d'agost.

El futur Rei Catòlic, doncs, coneixia bé la capital de la Segarra i tot fa pensar que s'hi devia establir a gust quan va saber que era l'indret triat per discutir, amb els delegats de Castella, la lletra menuda del seu matrimoni d'interessos amb una entreparenta seva, Isabel de Castella, cosina en tercer grau, a qui encara no havia vist mai. Però les negociacions es van allargar més del compte i, jove impulsiu com era, va mirar d'entretenir el tedi dels dies de la millor manera possible. És en aquest context que entra en escena la pubilla dels Roig d'Ivorra i Alemany, i la tradició apunta que la parella es va conèixer per casualitat un capvespre boirós en què Ferran passejava foramurs entre parades d'ametllers i oliveres. Anava capficat perquè les converses giraven a mal borràs, els delegats castellans eren més durs de pelar que no comptava i fins semblava que l'acord matrimonial penjava d'un fil. Havia sortit a esbandir la boira de les cabòries polítiques i una altra boira, la meteorològica, el va acabar de despistar. Sense adonar-se'n, s'havia allunyat massa d'una de les portes de Cervera i es trobava prop del Dondara i el camí ral. No hi havia perill que es perdés, però el temps era revoltat i surava, del misteri de la mateixa boira, la inquietud d'uns anys proclius a la daga de la conspiració. Tot d'una, però, d'entre els flocs de cotó de la bromada, van aparèixer dues dames i el príncep va sentir una veu dolça que li deia, sense conèixer-lo, si necessitava ajut. El van treure del mal pas i, plegats, van arribar a la porta de la ciutat. Ferran els ho va agrair sense revelar-los la identitat, però tampoc no feia falta perquè l'atzar, que és juganer, va voler que l'endemà, la noia –que provenia del llinatge dels senyors de Portell- fos presentada al príncep per un dels companys del seu seguici. L'amistat que van enfilejar tot rient va

volar ràpida cap als viaranys d'una íntima relació amorosa que va deixar prenyada Aldonça Roig d'Ivorra.

El bastard va néixer tot just encetat l'any 1470, pocs mesos després que els prínceps de Castella i Aragó, Isabel i Ferran, s'haguessin casat, a Valladolid, el 19 d'octubre de 1469, quan bufava a tot drap, per les generoses planes castellanes, el mal vent de la intriga i la revolta. Per aquesta raó, el casori s'hagué de celebrar d'amagatotis i només cinc dies després que els promesos s'haguessin vist per primera vegada. Una part de la noblesa castellana jugava la carta del rei feble, Enric IV, germà de la princesa Isabel, entestat a defensar els drets de successió de la nena Joana, anomenada la "Beltraneja", nascuda de la reina, la seva esposa, però només suposada filla del rei. Tot i això, aquell monarca de la doble corona va fer mans i mànigues per anul·lar el matrimoni perquè de Roma no havia arribat la dispensa de consanguinitat i Isabel i Ferran eren cosins llunyans. Fet i fet, els pobres nuvis van tenir uns primers mesos que no paraven d'ensurts i problemes, fins al punt que Ramón Menéndez Pidal va batejar aquesta temporada parlant de *les tristeses de la lluna de mel*. En el cas que ho fossin, un dels sotracs va venir de Cervera amb la notícia del naixement del noi que havia parit Aldonça Roig d'Ivorra, que era pastat al príncep d'Aragó i que havien batejat amb el nom d'Alfons. El mateix missatger encarregat de dur la nova a Valladolid va retornar d'immediat a Cervera amb instruccions precises: Aldonça i el nen s'havien de traslladar a Saragossa, on serien ben rebuts i atesos. Al mateix temps, Ferran escrivia a son pare per ennovar-lo de l'existència del bastard, per demanar-li que en tingués cura i, sobretot, que ho mantingués en secret. Les tristeses de la lluna de mel ja eren prou complicades i, per ara, semblava més prudent no aixecar la llebre del fill natural. Dit d'una altra manera, la princesa Isabel no n'havia de saber res.

Fins quatre anys més tard, el mateix en què fou proclamada reina de Castella, Isabel no va tenir notícia del bastard cerverí. Ho va saber, si fa no fa, el mateix dia que el pare de la criatura veia el fill per primera vegada i el reconeixia públicament, a Saragossa, l'estiu de 1474. S'explica que era un noi molt espavilat, que ja havia estovat el cor de roure de l'avi Joan II i que va conquerir, d'immediat, el del seu pare. Aquell any, el cerverí Alfons –Alfons d'Aragó per a la història- va deixar de ser un fill secret per començar una cursa política tan espectacular que, als

nou anys, ja l'havien confirmat com a arquebisbe de Saragossa. No va ser fàcil, tot s'ha de dir, i el càrrec va costar tres anys de tensió entre la cort aragonesa i la Santa Seu. D'altra banda, fill del seu temps, Alfons d'Aragó mai no va dur el tipus de vida acordada a la condició d'arquebisbe perquè ja se sap que els testos s'assemblen a les olles, sinó del mig de les vores. En aquest sentit, l'arquebisbe perpetu de Saragossa no va tenir pressa a ordenar-se sacerdot, a desgrat de la insistència de son pare i de la mateixa reina Isabel. Quan el van convèncer, l'any 1501, el cerverí ja n'havia repicat trenta-un i es diu que només va celebrar una única missa en tota la seva vida, la de la consagració sacerdotal. Va tenir, això sí, diversos fills, i va ser, sobretot, un bon administrador diocesà i un polític de molta vàlua. Tenia la plena confiança del seu pare i també la de la reina Isabel i va ser, entre molts altres càrrecs, virrei d'Aragó.

De tot això, però, els esperits nocturns del carrer Major no me'n parlen. La història d'Alfons d'Aragó és coneguda i reconeguda, i la trobareu en qualsevol manual amb una mica de decòrum, tot i que, per Cervera, encara formi part dels secrets colgats pel pes de la història. A mi, però, que no em treguin del carrer Major pel que fa aquests romanços. Per això miro i remiro les pedres de l'edifici de la Companyia, perquè sé que encara n'hi ha més d'una que va veure rumbejar aquell príncep del renaixement, Ferran d'Aragó, model de Maquiavel per a una obra fonamental de la cultura d'occident, *El príncep*. I també estic convençut que les mateixes pedres recorden aquella donzella tota dolçor i tendresa que es deia Aldonça Roig d'Ivorra, i qui sap si van sentir, d'una casa veïna, els primers plors d'un bastard reial que, als 9 anys, ja era arquebisbe de Saragossa.

Isidor Cònsul